

บ่อเกิดและความสำคัญของศีลธรรมต่อมนุษย์และสังคม

Origin and Roles of Morals towards Human and Society

ชัยชาญ ศรีหาม

Chaichan Srihanu

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisueksabuddhaghosa Nakhon Pathom Campus, Thailand.

Email: chan10880@gmail.com

Received January 10, 2019; **Revised** January 15, 2019; **Accepted** April 10, 2019

บทคัดย่อ

บทความนี้ได้นำเสนอแนวคิดศีลธรรมซึ่งเป็นหลักการสำคัญของมนุษย์และสังคมซึ่งดำเนินไปด้วยการแสดงพฤติกรรมต่อกัน การแสดงพฤติกรรมต่อกันมีผลต่อความเลื่อมและความเจริญของตัวมนุษย์แต่ละคนและสังคมซึ่งเป็นกิจกรรมของมนุษย์ด้วย ในเชิงมนุษย์เองศีลธรรมเกิดจากการมีประสบการณ์เอาใจเขามาใส่ใจเราหรือ ความเห็นอกเห็นใจ คือ สมมติว่าเราเป็นเขา หรือเขาเป็นเราซึ่งเป็นข้อตกลงแรกในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม การที่จะมีพฤติกรรมศีลธรรมได้ต้องเกิดจากการทำลายหรือลดความเห็นแก่ตัวลง ศาสนาจึงเป็นแหล่งกำเนิดศีลธรรมแรก ๆ อย่างเป็นระบบ และเป็นแหล่งขัดเกลาศีลธรรมให้ความเข้มแข็งและดำเนินควบคู่ไปกับสังคม ส่วนศีลธรรมในเชิงสังคมเกิดจากกระบวนการเชิงชีววิทยาเป็นการอธิบายแบบไม่อิงกับคุณค่าเชิงจิตใจเหมือนแนวคิดศีลธรรมทางศาสนาซึ่งเน้นศีลธรรมแบบคุณค่า ซึ่งมีพลังอำนาจเชิงบวกในการผลักดันให้มนุษย์สร้างศีลธรรมที่เหมาะสมกับตนเองตลอดเวลาจนกลายเป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แฝงด้วยความงาม คุณค่า เป็นศีลธรรมที่ก่อให้เกิดการพัฒนา มนุษย์และสังคมอย่างมั่นคงและถาวร

คำสำคัญ: ศีลธรรม; ความเห็นแก่ตัว; ความเห็นอกเห็นใจ

ABSTRACT

This academic article deals with morality which plays the big role to man and his society who continue act and interact to each other. This interact of them all generate the decrease and increase of development.

In aspect of the man, moral sense occurs from the experience of altruism as play role as if I were them. This altruistic mind is the first invisible agreement for living together in society. To be moral, one must reduce or subdue his selfishness. The religion was first institute to teach in such way of morality systematically and the source of moral training for society. The social morality takes place from biological interacts. It was the explanation without referring to value but logic only, while religious morality states on value which is positive and objective to drive human morality and society sustainability. It later on, became the way of living and culture which contains beauty, values being necessary for human and society development.

Keywords: Morality; Selfishness; Altruism

บทนำ

หลักศีลธรรมมีความเกี่ยวข้องกับจริยธรรมศีลธรรมมักใช้กับหลักคำสอนของศาสนามากกว่าจริยธรรม สิ่งที่เราควรกระทำและไม่ควรกระทำ คุณค่าของการกระทำ การตัดสินใจการกระทำ ในลักษณะที่เป็นอุดมคติ ในฐานะที่ศีลธรรมและจริยธรรมมีความเกี่ยวข้องโดยสาระคือ ว่าด้วยการกระทำของมนุษย์ที่ถูกต้อง (Right) ควรทำ (Should do) จึงเป็นสิ่งดี หากขาดศีลธรรมมนุษย์ องค์การและสังคมซึ่งเกิดจากการกระทำของมนุษย์ย่อมมีผลกระทบโดยตรงหากพฤติกรรมของมนุษย์ดำเนินไปในทางเลื่อมศีลธรรม สิ่งที่เป็นเหตุของความเลื่อมและเจริญของศีลธรรมขึ้นอยู่กับ การเข้าใจเรื่องตัวมนุษย์และโลกอย่างถูกต้อง เมื่อมีความเห็นผิดก็จะเกิดความเห็นแก่ตัวเพิ่มขึ้นในทางตรงกันข้ามหากมีความเห็นถูกต้องก็จะทำลายความเห็นแก่ตัวให้น้อยลง แต่ทิศทางของการพัฒนาสังคมในปัจจุบันกลับผลักดันและสร้างให้คนมีความเห็นแก่ตัวมากขึ้นซึ่งเป็นตัวหลักตามปรัชญาเศรษฐกิจสมัยใหม่ โดยมองมนุษย์ว่าเป็นสัตว์เห็นแก่ตัว ในเชิงลบ (ทุกข์) และเชิงบวก (สุข) ในขณะที่วัตถุนิยมรุ่งเรืองทางโครงสร้างวัตถุและเทคโนโลยี แต่มนุษย์กับเป็นทาส มีทุกข์มากขึ้น และมีความเห็นแก่ตัวจัดจนทำให้เกิดการรังเกียจ แบ่งแยกมนุษย์เป็นชนชั้นต่าง ๆ ซึ่งอาจนำไปสู่ความล่มสลายของมนุษย์และสังคมในที่สุดดังเช่นสภาพการณ์ของโลกในปัจจุบัน

ความหมายและความสำคัญของศีลธรรม

คำว่าศีลธรรม แปลตามตัวคือ ธรรมที่ดำรงความเป็นปกติสุขของมนุษย์ ซึ่งตรงกับ คำภาษาอังกฤษว่า moral ซึ่งมาจากคำภาษาละตินว่า moralis และคำว่า ethics มาจากภาษากรีกว่า ethos ทั้งสองคำมีความหมายเดียวกัน คือ หมายถึงประเพณีหรือวิถีของชีวิต ในปัจจุบัน คำว่า moral หมายถึง ศีลธรรม และ morality หมายถึง สภาวะทางศีลธรรม ใช้ในความหมายถึงตัวของความประพฤติโดยตรง

หลักเกณฑ์สำคัญของศีลธรรม คือการสร้างกฎที่ทำให้คนมีพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น มีความเอื้ออาทรต่อผู้อื่น มีความประพฤติดี เว้นสิ่งที่ควรเว้น ทำสิ่งที่ควรทำ แสวงหาคำตอบว่า อะไรดี อะไรชั่ว วิเคราะห์เบื้องต้นแห่งพฤติกรรมมนุษย์ว่า เขาประพฤติเช่นนั้น เพราะอะไร มีอะไรอยู่เบื้องหลังแห่งการกระทำนั้น จริยศาสตร์ จึงเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยอุดมคติทางศีลธรรม นิสัย อุปนิสัยและอชยาคัย เป็นส่วนภายในของคน รู้สิ่งเหล่านี้ได้จากความประพฤติที่ปรากฏออกมาทางกาย วาจา จริยศาสตร์จึง เป็นศาสตร์ที่พูดถึงความดีสูงสุดของมนุษย์เท่าที่มนุษย์จะมีได้ จะบรรลุถึงได้ ให้เลือกทำสิ่งที่มีคุณค่าเหนือกว่า เมื่อมีสิ่งที่มีคุณค่าด้วยกันหลาย ๆ อย่าง ดังนั้น ศีลธรรม จึงว่าด้วยความถูก (Righteousness) ความผิด (Wrong) ความดี (Good) ความชั่ว (Vice) และวิเคราะห์ถึงความดีสูงสุด ความดีตามอุดมคติ ไม่ใช่ความดี ของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเห็นว่าดี แต่ต้องการให้เป็นความดีสากลที่เรียกว่า ความดีแบบภาวะวิสัย (Objective good)

พุทธทาสภิกขุ (2553) ได้อธิบายความหมายของคำว่า “จริยธรรม” แปลว่าเป็นสิ่งที่พึงประพฤติ จะต้องประพฤติในส่วนศีลธรรมนั้นหมายถึงสิ่งที่กำลังประพฤติอยู่หรือประพฤติแล้ว จริยธรรม หรือ Ethics อยู่ในรูปของปรัชญาคือสิ่งที่ต้องคิดต้องนึกส่วนเรื่องศีลธรรม (Morality) นี้ ต้องทำอยู่จริง ๆ เพราะเป็นปัญหาเฉพาะหน้า Pojman (1998) เห็นว่า Moral เป็นคำที่มาจากรากคำว่า Mores และคำว่า Ethics มาจากคำว่า Ethos ทั้งสองมีความหมายมาจากแนวความคิดด้านประเพณี (Custom) นักปรัชญามักใช้คำว่า Morality บ่งบอกถึงประเพณีและการปฏิบัติตามประเพณี ส่วนจริยศาสตร์มุ่งแสวงหาข้อยุติในทางหลักการหรือพฤติกรรมที่ถูกต้องให้แก่ปัจเจกชนและกลุ่มคน และมุ่งศึกษาคุณค่าในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม และความสัมพันธ์ระหว่างหลักการทั้งหลาย

ศีลธรรมเป็นเรื่องของกฎเกณฑ์ของการประพฤติปฏิบัติที่มนุษย์แสดงออกมาตามครรลองของชีวิตและสังคมซึ่งได้รับการอบรมฝึกฝนขัดเกลาจากอดีต เป็น**การบังคับ**ความคิด ความต้องการของตนตามหลักเหตุผลเพื่อไม่ให้ปัจเจกชนและสังคมดำเนินไปตามอารมณ์ความเห็นแก่ตัวอย่างผิดพลาดจนเป็นเหตุให้เกิดความเดือดร้อนของตนเองและสังคม ซึ่งหากละเมียดย่อมควรได้รับการทำโทษ ศีลธรรมมีองค์ประกอบพื้นฐาน คือ 1) การตัดสินใจซึ่งมีวัตถุประสงค์เฉพาะอย่าง 2) ประกอบด้วยเหตุผลที่ตัดสินใจไว้ว่าสิ่งที่ถือเป็นสินใจนั้นจะต้องเป็นส่วนที่เหมาะสม 3) ศีลธรรมต้องประกอบด้วยกฎเกณฑ์ หลักการอุดมและคุณธรรมบางอย่างที่มีแรงกระตุ้นให้ทำการนั้น 4) ศีลธรรมประกอบด้วยการตัดสินใจตามความรู้สึกเฉพาะของแต่ละคนโดยความรู้สึกนั้นต้องมีเหตุผลสนับสนุนให้คล้อยตามกฎเกณฑ์ หลักการ และอุดมคติ 5) ศีลธรรมเป็นแรงผลักดันหรือแรงเสริมจูงใจบางอย่างและอาจแสดงออกในการตัดสินใจทางวาจาคือการต้องรับผิดชอบ ทั้งการสรรเสริญและการทำโทษดำเนินหลัก

ไบเออร์ นักปรัชญาศีลธรรมได้แสดงลักษณะอุปสรรคทางศีลธรรมในเชิงข้อเรียกร้อง 5 ประการ คือ 1) ศีลธรรมต้องประกอบด้วยความถูกต้อง แม้ความถูกต้องและหลักเกณฑ์ของศีลธรรมมีความแตกต่างกันแต่ผู้ที่ยอมรับเอาศีลธรรมนั้นต้องถือว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องสำหรับเขาเสมอ เมื่อไหร่ที่ทำการที่ผิด เขาก็มีโอกาสที่จะเปลี่ยนไปสู่ความคิดเห็นด้านศีลธรรมที่ถูกต้อง 2) ศีลธรรมต้องเป็นสิ่งที่ดี คนมีศีลธรรมจะกลายเป็นคนเลวร้ายไปไม่ได้ การเป็นผู้มีศีลธรรมจะต้องอ้างอิงถึงศีลธรรมที่ถูกต้องเท่านั้น 3) ศีลธรรมจะต้องเป็นสิ่งที่ทุกคนปฏิบัติตาม และเป็นแรงผลักดันให้สังคมสนับสนุนกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม ดังนั้น ศีลธรรมจึงไม่ใช่เรื่องเฉพาะบุคคลใดเป็นเรื่องของสังคมด้วย 4) ศีลธรรมเป็นกฎเกณฑ์ที่เราจะต้องปฏิบัติตาม แนวทางการปฏิบัติขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ส่วนตนและอยู่เหนือการขึ้นนำของสิ่งอื่นใดนอกจากตัว ศีลธรรมเองเป็นสิ่งที่เป็นไปตามเหตุผล การขาดเหตุผลหรือขัดแย้งกับเหตุผลเป็นสิ่งที่ผิด ศีลธรรม ธรรมชาติทางศีลธรรมจะต้องได้รับการยึดถือและสอดคล้องกับหลักของเหตุผล (อ้างใน ศิริมาลย์ ศรีใส, 2541) ดังนั้นจะเห็นได้ว่าองค์ประกอบที่สำคัญของของศีลธรรมคือความถูกต้อง ความดี ซึ่งจะต้องใช้หลักการทางเหตุผลในการศึกษาวิเคราะห์เพื่อตัดสินใจ สิ่งที่ต้องทำตามเหตุผลคือสิ่งที่ถูกต้องตามหลักของศีลธรรมในทางตรงกันข้ามการประพฤติปฏิบัติที่ขัดแย้งกับเหตุผลก็ถือว่าเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับศีลธรรมคือ ผิดศีลธรรมนั่นเอง

แนวคิดเรื่องศีลธรรมเริ่มต้นมาพร้อมกับการที่มนุษย์รู้จักคิดให้เหตุผล การคิดแบบมีเหตุผลเกิดจากที่มนุษย์ต้องใช้ชีวิตร่วมกับคนอื่น ๆ ในขณะที่มนุษย์อยู่กับตัวเองมักครุ่นคิดอยู่กับภาวะการมีอยู่ของตนเองและปรากฏการณ์ภายนอกซึ่งมนุษย์ในฐานะเป็นผู้รับรู้ และสิ่งต่างๆ คือ อารมณ์ของการรับรู้ การครุ่นคิดเรื่องตนเองและสิ่งรอบข้างนี้เองเป็นเหตุให้เกิดพัฒนาการของความรู้เชิงภาวะวาท (Ontology) ซึ่งเป็นหลักการใหญ่ที่นำไปสู่การสร้างโลกทัศน์ของแต่ละคน ได้แก่ โลกทัศน์ต่อมนุษย์ โลกทัศน์ต่อธรรมชาติ และโลกทัศน์ต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ (ศิริพร มณีชูเกต, 2559)และยังกลายมาเป็นผลของความรู้ด้านอภิปรัชญา และศาสนา ปรัชญา เป็นต้น ส่วนการคิดในขณะที่มนุษย์ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ครอบครัว และสังคม นำไปสู่การเชื่อมมนต์ทัศน์ของตนกับความคิดของคนอื่นซึ่งแสดงออกต่อกันก่อให้เกิด ข้อตกลงในการยอมรับพฤติกรรมของตนและคนอื่น ๆ แนวคิดเรื่องหลักเกณฑ์ของพฤติกรรมจึงปรากฏในรูปของประเพณี (Custom) วัฒนธรรม (Culture) ซึ่งมีบ่อเกิดมาจากความเชื่อหรือศาสนา (Belief) วิวัฒนาการของการเกิดขึ้นของศีลธรรม

บ่อเกิดศีลธรรมเชิงสังคม

มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ทั่วไปตรงที่สามารถใช้เหตุผลมากกว่าสัญชาตญาณการสร้างสำนึกผิดชอบชั่วดีจึงไม่เกิดขึ้นในสัตว์ ดังนั้นพฤติกรรมเชิงศีลธรรมจึงเกิดขึ้นเฉพาะในมนุษย์ซึ่งสามารถใช้วิจักษ์ญาณเหตุผลประกอบก่อนที่จะแสดงพฤติกรรมออกมา เมื่อมนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อความอยู่รอดซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นกลุ่มสังคมทำให้มนุษย์จะต้องแสดงปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีความเห็นและความขัดแย้งเกิดขึ้นตามมา การที่มีความเห็นด้วยและความขัดแย้งกันเป็นสาเหตุที่ต้องทำให้มนุษย์ต้องคิดหาวิธีการเหตุผลมาสนับสนุนหรือคัดค้านการแสดงออกต่าง ๆ เพื่อให้ชีวิตอยู่ได้ในสังคมและทำให้สังคมอยู่

อย่างสงบ มีความมั่นคง ไม่วุ่นวาย การฝึกใช้วิจารณ์ญาณความคิดและเหตุผลและประมวลประสบการณ์ ทำให้มนุษย์เกิดความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติได้ถูกนำมาใช้และทำให้กลายเป็นเงื่อนไขและกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมซึ่งมีความจำเป็นในสังคม สามัญสำนึกเชิงศีลธรรมของมนุษย์นี้จึงมีวิวัฒนาการไปพร้อมกับความคิดโดยเริ่มจากสัญชาตญาณ และการใช้วิจารณ์ญาณต่างๆตามลำดับ (อ้างใน ศิริมาลย์ ศรีใส, 2541) ดังนี้

1) ระดับการปฏิสัมพันธ์กันของมนุษย์

ศีลธรรมในยุคนี้เกิดจากการที่มนุษย์แสดงพฤติกรรมของตนกับคนอื่นในลักษณะการยอมรับเข้ามา (Adaptation) ก่อให้เกิด “การเห็นอกเห็นใจ” (Altruistic) ซึ่งนำไปสู่ผลประโยชน์ของการร่วมแรงร่วมใจช่วยเหลือกันของคนในสังคมในยุคนี้มนุษย์พยายามสร้างคุณค่าโดยการมีโนธรรมเมตตาธรรม ประโยชน์ของการร่วมมือกันของกลุ่มคนเป็นแรงผลักดันให้เกิดหลักการ ศีลธรรมทางสังคม (social morality) ขึ้นมา โดยเกิดจากความคิดว่า “เราควรดำเนินชีวิตอย่างไร” ในสังคมหรือบนโลกนี้

2) ระดับการวิเคราะห์พฤติกรรมศีลธรรมจากการวิเคราะห์หลักชีววิทยา

ระดับนี้เป็นการค้นพบความเป็นจริงของชีวิตมนุษย์ซึ่งเป็นองค์ประกอบของชีววิทยา ในรูปแบบของอารมณ์ (Emotions) เช่น ความเมตตา สงสาร ความจงรักภักดี เป็นต้น ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวผลักดันให้เกิดความไม่เห็นแก่ตัว (Selfishness) ขึ้นในมโนสำนึกของคนเรา กับ ความรู้สึกผิด (Guilty) ซึ่งนำไปสู่การรู้สำนึกเป็นโทษภายในจิตใจของผู้ที่ทำผิดศีลธรรม และการมีอารมณ์โกรธเคือง ที่นำไปสู่การถูกทำโทษจากผู้อื่น เพราะทำร้ายผู้อื่น รวมทั้งพฤติกรรมภายนอกซึ่งมีจุดหมายเพื่อการอยู่รอดของแต่ละคน และสังคมโดยรวม เมื่อคนเราในฐานะสัตว์ที่เกลียดทุกข์ต้องการความสุข ต้องการให้คนอื่นทำเช่นไรกับตนก็ควรสำนึกว่าเราต้องทำเช่นนั้นแก่คนอื่น ซึ่งนำไปสู่กระบวนการคิดเชิงพัฒนาการของสังคม เป็นการขยายอัตราของตนเองไปสู่คนอื่น ๆ ในฐานะผู้อยู่ร่วมสังคมอันเดียวกันในฐานะเป็นบุคคลหรือองค์กรหนึ่ง เช่นเดียวกับการอยู่ในครอบครัวเดียวกัน

3) ระดับ วัฒนธรรม

ในระดับวัฒนธรรมนี้ การพัฒนาพฤติกรรมด้านศีลธรรมเกิดจากการวิเคราะห์ตรวจสอบและปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเกิดเป็นบทบาทและหน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อกันของคนในสังคม ที่มีแรงผลักดันให้เกิดรูปแบบความไม่เห็นแก่ตัวที่เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในสังคม และเป็นแบบแผนของการประพฤติปฏิบัติในลักษณะกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ เป็นตัวกฎหมาย ซึ่งสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการทำโทษแก่ผู้ที่ทำผิดศีลธรรม ในรูปของการปกครองตามตัวบทกฎหมาย ในระดับนี้จะเน้นเรื่องการทำโทษเป็นหลักเพื่อให้เกิดความสำนึกผิดและเป็นผู้ชดใช้ค่าเสียหาย ซึ่งเกี่ยวโยงกับการที่ต้องสูญเสียผลประโยชน์ส่วนตนไป

4) การพึ่งพาอาศัยกันของมนุษย์

ในระดับนี้พฤติกรรมศีลธรรมนำไปสู่ข้อตกลงหรือกลยุทธ์ความร่วมมือการในลักษณะความเห็นอกเห็นใจ (Altruistic cooperation strategies) ซึ่งทุกคนต้องการกำจัดหรือทำโทษผู้เอารัดเอาเปรียบ (Exploiters) ศีลธรรมระดับนี้เป็นการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการเอารัดเอาเปรียบเชิงข้ามเผ่าพันธุ์มีลักษณะความเป็นความร่วมมือสากล ก่อให้เกิดการมองเห็นผลประโยชน์ของการร่วมมือกันทำงาน แต่ผู้ที่เอารัดเอาเปรียบของ

การร่วมมือกันทำงานมักจะเป็นการชนะในเวลาอันสั้นแต่การเอาเปรียบจะทำลายผลประโยชน์ในอนาคตในการร่วมมือกันทำกิจกรรม

5) มาตรการศีลธรรมทางสังคม (Social moralities)

ศีลธรรมเชิงสังคมปรากฏในรูปของวัฒนธรรม ซึ่งถูกสร้างรูปในส่วนของอวัยวะร่างกายของคนเรา แต่มันก็ไม่ได้เป็นแหล่งที่มาของการเกิดศีลธรรมเชิงสังคมนี้เสียทั้งหมด แต่แหล่งที่มาของศีลธรรมเชิงสังคมยังอยู่ในรูปของธรรมชาติความจริงที่เปิดเผยโดยความคิดแบบคณิตศาสตร์ของกลยุทธ์การร่วมมือกันซึ่งไม่เห็นแก่ตัว (Altruistic cooperation strategies)

6) ระดับการเพิ่มผลประโยชน์ของการอยู่ร่วมกันในสังคม

พฤติกรรมเชิงศีลธรรมในระดับนี้เป็นการรวมเอาหลาย ๆ สิ่ง que เพิ่มผลประโยชน์ของการร่วมมือกันทำงานในกลุ่มโดยการเอาเปรียบ *กลุ่มนอก* (out-groups) ยกตัวอย่างเช่น การทำให้เป็นทาส หรือชนชั้น และการสร้างกฎระเบียบบังคับ (Commitment) เช่น การขลิบปลายอวัยวะเพศชาย หรือ การแบ่งชนชั้นวรรณะเช่นในศาสนาฮินดู เป็นต้น พฤติกรรมเชิงเอาเปรียบดังกล่าวต่อคนนอกกลุ่มเป็นการแสดงความน่ารังเกียจทางศีลธรรมทั่วไป และการไม่รับประทานเนื้อหมูเป็นสิ่งที่ไม่สมเหตุสมผลแก่แนวคิดเชิงศีลธรรมในสมัยใหม่ที่แสวงหาเป้าหมายความเสมอภาคสากลสำหรับการสร้างพฤติกรรมศีลธรรมสากลที่สามารถยอมรับได้มากกว่าการยอมรับว่าเป็นสิ่งดีภายในกลุ่มเดียวกัน และมีความเชื่อในคุณค่าและความสำคัญของเป้าหมายทำให้มีความมุ่งมั่นที่จะทำงานอย่างเต็มที่ (Robbins & Coulter, 2005)

7) ระดับศีลธรรมทางสังคมที่สมบูรณ์

ระดับนี้เป็นการสร้างมโนสำนึกทางศีลธรรมซึ่งได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายซึ่งได้สั่งสมและพัฒนาารมาจากความรู้ในเรื่องชีววิทยาและวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกัน ซึ่งก่อนให้เกิดมโนสำนึกศีลธรรมเชิงสังคม หรือเพื่อสังคม และเกิดจากประสบการณ์การดำเนินชีวิตซึ่งทำให้เกิดความเข้มแข็งและความสำเร็จในฐานะของสัตว์สังคม พัฒนาการดังกล่าวทำให้เกิดความเข้าใจพัฒนาการพฤติกรรมศีลธรรมเชิงสังคม ซึ่งเป็นคำนิยามเชิงพัฒนาการของความหมายศีลธรรม *ความร่วมมือกันแบบไม่เห็นแก่ตัว* ทำให้เกิดการมองเห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้นมากกว่าการนิยามแบบอื่น พฤติกรรมเชิงศีลธรรมเพื่อนำไปสู่ความเต็มเปี่ยมของความเป็นมนุษย์ ดังนั้น ยุทธวิธีการร่วมมือกันทำงานแบบไม่เห็นแก่ตัวนั่นเองเป็นตัวเลือกที่ดีที่สุดในการพัฒนาให้เข้าถึงเป้าหมายของความเป็นมนุษย์เข้มแข็ง เมื่อคนเข้าถึงมโนธรรมสำนึกเชิงศีลธรรมแบบไม่เห็นแก่ตัวนำไปสู่การเข้มแข็งทางศีลธรรม

พัฒนาการศีลธรรมเชิงศาสนา

นัยของศาสนาเชื่อว่า มนุษย์ได้รับการกระตุ้นให้เกิดสำนึกทางศีลธรรมโดยเริ่มต้นจากความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในฐานะผู้สร้างในเชิงการซาบซึ้งและสำนึกบุญคุณต่ออำนาจสูงสุดคือ พระเจ้า ซึ่งภายหลังจากได้พัฒนาเป็นสถาบันศาสนา คำสอนของศาสนาจึงเต็มไปด้วยหลักการว่าด้วยศีลธรรมและจริยธรรมซึ่งศาสดาสอนให้ศาสนิกผู้นับถือได้ปฏิบัติตาม และดำเนินชีวิตตามกรอบความคิดของศาสนาที่อบรมสั่งสอนผ่านทางสถาบันศาสนา ครอบครัว ทางการอบรมเลี้ยงดู วัฒนธรรมซึ่งก่อให้เกิดมโนสำนึกทางศีลธรรมขึ้น

ในใจของศาสนิกชนนำไปสู่การสร้างกรอบโลกทัศน์ ชีวทัศน์ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมที่เป็นการยอมรับกันในการดำเนินชีวิต ดังนั้นศีลธรรมจึงมีความสัมพันธ์กับศาสนา สถาบันศาสนาจึงได้สร้างระบบศีลธรรมซึ่งประกอบด้วย ประการแรกความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ ประการที่สอง ความเชื่อเกี่ยวกับอุดมคติสิ่งที่มีคุณค่าต่อการแสวงหาของมนุษย์ ประการที่สามคือกฎเกณฑ์ที่เป็นเครื่องมือในการตัดสินว่าสิ่งใดควรทำและไม่ควรทำ ประการที่สี่ แรงจูงใจที่ทำให้เลือกแนวทางที่ถูกหรือผิด ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นเนื้อหาหลักของศีลธรรม ในยุคสมัยเริ่มแรกนั้นอุดมคติทางศาสนามักจะเน้นกฎทางศีลธรรมในเชิงหลักการมากกว่าอุดมคติ

ดังนั้นศาสนาจึงเน้นไปที่การสร้างกฎทางศีลธรรมซึ่งถือว่ากฎทางศีลธรรมนั้นมีค่าในตัวเองที่ทุกคนจะต้องเชื่อฟังเสียงธรรมของศาสนาจึงเป็นกระบวนการเริ่มต้นของระบบกฎทั้งหลาย ยกตัวอย่างเช่นเราเชื่อว่าเมื่อมีหนี้เราควรใช้หนี้มาจากกฎทางศีลธรรมที่ว่าเราควรรักษาสัญญา หรือมนุษย์ไม่ควรฆ่าสัตว์ตัดชีวิตมาจากกฎศีลธรรมทางศาสนาที่ว่าเราไม่ควรทำร้ายผู้ใด เป็นต้น ดังที่โทมัส ฮอบส์ (Hobbes, 1967) กล่าวว่า “หลักศีลธรรมอยู่ที่คุณสมบัติต่างๆ ของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันอย่างสงบและมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนั้นการมีศีลธรรมเกิดจากระบบของกฎดังกล่าวไม่ว่าจะเน้นการกระทำหรือเน้นเป้าหมายหรือไม่”

เมื่อสังคมมนุษย์ได้ขยายตัวมากขึ้นและมีการร่วมมือกันในการทำงานเพื่อดำเนินชีวิตดังนั้นเพื่อปกป้องตนเองจากกลุ่มอื่นและผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับสังคม มนุษย์จึงเริ่มให้ความสนใจกับกิจกรรมของสังคมซึ่งจะก่อให้เกิดความพอใจซึ่งกันและกันของคนในสังคม (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตฺโต, 2554) ดังนั้นกิจกรรมทางสังคมจึงถือว่ามีคุณค่ามากที่สุด แต่มนุษย์อยู่ร่วมกับผู้อื่นมากขึ้นมักประสบปัญหาในทางสังคม เนื่องจากการดำเนินชีวิตและความต้องการความสุขของแต่ละคนนั้นมีความแตกต่างกัน เมื่อทรัพยากรที่จะสนับสนุนให้เกิดความเป็นเจ้าของซึ่งเชื่อว่าเป็นที่มาของความสุขมีจำกัด แต่การต้องการเป็นเจ้าของมีมากไม่จำกัดจึงทำให้ต้องแข่งขัน (Competition) และช่วงชิง (Battle) กับผู้อื่นผสมกับกิเลสส่วนตัว ความหยิ่งทะนง ความอิจฉาริษยา เป็นต้น จนนำไปสู่การทำสงครามระหว่างกัน เมื่อไม่มีความยุติธรรมคนในสังคมก็จะกลายเป็นศัตรูกันและขาดความปลอดภัย ไม่มีการพัฒนา จะมีแต่ความหวาดกลัวต่อกันทำให้ชีวิตของแต่ละคนประสบกับความลำบาก ความยากแค้น ชัดแย้ง เลวร้ายทารุณและทำให้เกิดการฆ่าฟันกัน ไม่มีความสุข (Patrick, 1967) เพื่อหลีกเลี่ยงสภาพดังกล่าวมนุษย์จึงได้พัฒนาหลักกฎหมายขึ้นมาต่อจากหลักศีลธรรมเพื่อทำการลงโทษกับผู้ฝ่าฝืนเป็นเหตุให้คนอื่น สังคมเดือดร้อน กฎหมายจะมีหลายอย่างแต่วัตถุประสงค์หลักเหมือนกันคือการสร้างข้อจำกัดของการสนองความต้องการที่จะเอาเปรียบ (ผิด) หรือพิทักษ์ความยุติธรรม (ถูก) ในสังคม คำสอนในศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อแนวคิดทางด้านศีลธรรมซึ่งนำไปสู่การพัฒนาคนและสังคม คือ

1) ศาสนาสังสร้างโลกทัศน์ด้านศีลธรรมผ่านความเชื่อ

ความเชื่อถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการชักจูงผู้คนให้ไปในทิศทางที่วางไว้ เมื่อคนมีความเชื่อแล้วจึงง่ายต่อการตัดสินใจกระทำการต่างๆ ในด้านนี้ศาสนาจะทำหน้าที่เป็นผู้กำหนดว่าอะไรคือธรรมชาติของมนุษย์ อะไรคืออุดมคติที่พึงปรารถนา และมีแนวทางเข้าสู่ความจริงสูงสุดนั้นได้อย่างไร เช่น รูปแบบของศาสนาโบราณส่วนมากเชื่อว่า ในธรรมชาติมีวิญญาณ (Spirit) หรือเทพเจ้าเป็นผู้สร้าง จนได้พัฒนามาเป็นศาสนา

ที่เชื่อในพระเจ้าผู้สร้างโลก เช่น กลุ่มศาสนาของชนเผ่าเซมิติก คือ ศาสนายิว ศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลามซึ่งถือว่าพระเจ้าอยู่เหนือศาสนา มีผู้แทนพระองค์ มีบัญญัติหรือโอองการจากพระเจ้า ส่วนศาสนาที่ถือตามกฎธรรมชาติ ไม่เชื่อในอำนาจสูงสุดของพระเจ้าแต่ถือหลักของเหตุผล ซึ่งเป็นศาสนาของกลุ่มชาวอารยัน เช่น ศาสนาเซน ศาสนาพุทธ เมื่อมีความเชื่อต่อสิ่งใดมนุษย์ก็ปฏิบัติตามหลักความเชื่อนั้นจนถือเป็นข้อห้าม (Discipline) และข้อที่ต้องทำตาม (Teaching) ทำให้เกิดหลักศีลธรรมในสมัยเริ่มแรกของมนุษยชาติ การยึดถือหลักศีลธรรมแบบต้องเชื่อดังกล่าวนั้นเพราะว่ามนุษย์ในสังคมยังขาดการใช้เหตุผลอย่างสมบูรณ์คือเหตุผลยังไม่ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่นั่นเอง

2) ศาสนาให้คำอธิบายธรรมชาติของโลกและจักรวาล

ทุกศาสนามักจะมีคำสอนเรื่องการเกิดขึ้นหรือกำเนิดธรรมชาติของโลกและการสูญสลายของโลก ศาสนาที่เชื่อในพระเจ้าหลายองค์ถือว่าเทพเจ้าสิงสถิตย์อยู่ในสิ่งธรรมชาติทุกอย่างจึงมาไม่สนใจเรื่องการเกิดขึ้นของโลกหรือชีวิตว่ามีความเป็นมาอย่างไร ส่วนศาสนาที่เชื่อในพระเจ้าองค์เดียวเช่นศาสนา ยิว ศาสนาคริสต์ เป็นต้น ถือว่าพระเจ้าเป็นคนสร้างโลกและสรรพสิ่ง ต่อมาเมื่อมนุษย์ไม่เชื่อฟังและไม่ปฏิบัติตามบัญญัติจึงต้องมีการล้างโลก เมื่อมนุษย์ตายไป ดวงวิญญาณถ้าไม่พินาศไปเพราะบาปก็จะได้เข้าสู่สวรรค์กับพระเจ้าส่วนศาสนาที่ไม่เชื่อในพระเจ้าเลยได้พยายามอธิบายเหตุผลของการเกิดขึ้นในเชิงธรรมชาติและสอนหลักการดำเนินชีวิตตามหลักการของเหตุผลและเชื่อว่า โลกและจักรวาลมีพลังงานของธรรมชาติที่เกิดจากธาตุทั้งหลายมีลักษณะแตกต่างกันแสดงผลโดยการผลักดันของพลังในธรรมชาติ เมื่อธรรมชาติดำเนินไปอยู่ตามเหตุปัจจัย การเกิดขึ้นของธรรมชาติก็ดำเนินไปอยู่เช่นนั้นเอง กลุ่มหลังนี้พยายามจะสร้างหลักศีลธรรมจากเหตุผลของตน

อย่างไรก็ดี คำสอนของศาสนาดังกล่าวยังทำให้มนุษย์สร้างมโนทัศน์เกี่ยวกับสถานภาพของตนเองในความคิดซึ่งนำไปสู่พฤติกรรมที่ต้องแสดงออกต่อโลกและคนอื่นและยอมรับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้า รอคอยความหวังจากสิ่งสูงสุดคือพระเจ้าในความคิดของผู้นับถือศาสนาเทวนิยม (Theism) ส่วนกลุ่มที่ไม่ยอมรับเรื่องพระเจ้าต้องยอมรับการกระทำของตนเองและผลของการกระทำ โดยมองว่ามนุษย์เองเป็นผู้สร้างโลกสรรพสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ดังนั้นมนุษย์เราแต่ละคนต้องเป็นที่พึ่งของตนไม่ได้ขึ้นอยู่กับคนอื่นหรืออำนาจใด ๆ (เลวีเยร์ พันธวัช, 2527) โลกทัศน์ดังกล่าวนำไปสู่กระบวนการของการกำหนดสถานภาพ (Status) ของมนุษย์แต่ละคนและสถานภาพของสิ่งแวดล้อมที่ตนเองเกี่ยวข้องและสัมพันธ์ด้วย ซึ่งมีผลทำให้เกิดการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์แต่ละคนรวมทั้งพฤติกรรมของสังคมในกลุ่มชนนั้น ๆ เป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกับโลกทัศน์ที่แต่ละคนและแต่ละสังคมมองเห็นและเข้าใจ

3) ศาสนากำหนดหลักความดีสูงสุด

ศาสนาถือเป็นสถาบันใดที่มีบทบัญญัติด้านการกระทำของมนุษย์และเป็นผู้กำหนดว่าการกระทำใดเป็นสิ่งที่ดี ถูกต้อง จนพัฒนามาเป็นหลักความดีสูงสุด เช่นศาสนา ยิว ถือหลักบัญญัติ 10 ประการของพระยะโฮวาในพระคัมภีร์เก่าเป็นหลักศีลธรรมของตน เมื่อศาสนิกชนได้ดำเนินชีวิตตามหลักบัญญัติแห่ง 10 ประการ ก็จะสามารถเชื่อมโยงตนเองกับพระเจ้าเป็นเจ้าได้ ศาสนาคริสต์สร้างพระบัญญัติในพระคัมภีร์ใหม่ ซึ่งเน้นย้ำในเรื่องของความดีสูงสุดให้เป็นข้อปฏิบัติซึ่งเปิดให้เกิดทางรอดที่รวมมนุษย์กับพระเจ้า

เข้าด้วยกัน ส่วนศาสนาที่ไม่เชื่อในอำนาจของพระเจ้าสูงสุดได้นำเสนอหลักความดีซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของกฎธรรมชาติ ความดีนี้จะต้องอาศัยเหตุผลและสติปัญญาของแต่ละคนในการพิจารณาไตร่ตรองแล้วจึงนำมาประพฤติปฏิบัติ เช่น ศาสนาพุทธถือหลักธรรมเพื่อประโยชน์สุขของแต่ละคนและสังคม แบ่งเป็นหลักธรรมขั้นต้น ขั้นกลาง และขั้นสูงสุด (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตฺโต, 2554) ทั้งนี้จะต้องขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติตามหลักมรรค 8 โดยการพัฒนาศักยภาพของแต่ละคนทางด้านศีล สมาธิและปัญญาให้ บริบูรณ์ก็จะสามารถเข้าถึงความจริงสูงสุดได้

จะเห็นได้ว่าหลักคำสอนทางศาสนานั้นเป็นต้นกำเนิดซึ่งนำไปสู่การสร้างระบบศีลธรรมให้กับมนุษย์ในยุคสมัยเริ่มแรกๆ จนพัฒนามาเป็นระบบแนวคิดทางด้านจริยธรรมและกฎหมายซึ่งเนื้อหาครอบคลุมหลักเกณฑ์การปฏิบัติตนเองของคนในสังคมให้เกิดความมั่นคงและศีลธรรมยังเป็นเครื่องประกัน การดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ปลอดภัยซึ่งเริ่มต้นมาจากภายในคือจิตใจ

เมื่อพิจารณาในสมัยอดีตต้องอาศัยหลักศีลธรรมเป็นกฎหมายเพื่อสร้างความไว้วางใจกัน เนื่องจากยังไม่มี การแบ่งเป็นประเทศต่าง ๆ ซึ่งต้องเดินทางพบกับคนต่างถิ่นมากมาย กฎหมายอาจไม่สามารถนำมาใช้ได้อย่างชัดเจนต้องอาศัยหลักศีลธรรมมาเป็นเครื่องมือ นี่เป็นเหตุผลว่าเพราะเหตุใด พระสงฆ์ที่เดินทางจากอินเดียจึงสามารถเป็นผู้นำและได้รับการยอมรับด้านศีลธรรมจึงสามารถเผยแพร่หลัก คำสอนของพระพุทธศาสนาได้อย่างรวดเร็วและบรรลุเป้าหมายได้อย่างดีตั้งแต่ในอดีตกระทั่งถึงปัจจุบัน

สรุป

ศีลธรรมเป็นสิ่งที่สังคมมนุษย์ขาดไม่ได้ หากขาดระบบของศีลธรรมซึ่งเกิดจากมโนธรรมสำนึก ในลักษณะเห็นอกเห็นใจ การจะมีความเห็นอกเห็นใจ เกิดจากการมองเห็นคุณค่า ความเป็นหนึ่งเดียวกันใน ลักษณะถ้าเราเป็นเขา หรือ ถ้าเขาเป็นเรา ซึ่งต้องเกิดจากการมีประสบการณ์ในการอยู่ในฐานะของบุคคล เหล่านั้น การมีความสำนึกดังกล่าวนำไปสู่การตัดสินใจแสดงออกมาทางพฤติกรรมต่อผู้อื่นหรือเหตุการณ์ อื่นที่จะส่งผลต่อคนอื่นในสังคมอย่างถูกต้อง เหมาะสมในลักษณะเห็นอกเห็นใจกัน หากคนแต่ละคนมี ความเห็นแก่ตัวหรือสังคมสร้างกรอบให้แต่ละคนมีความเห็นแก่ตัวยอมนำไปสู่ความล่มสลายของสังคม อย่างช้า ๆ และการพังทลายด้วยความไร้ยางอายเนื่องจากความเห็นแก่ตัว

เอกสารอ้างอิง

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2554). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 17). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พุทธทาสภิกขุ. (2553). *พุทธทาส แนวแนวจริยธรรมร่วมสมัย ชุดที่ 3 จุดหมายปลายทาง และตัวแท้ของ จริยธรรม*. กรุงเทพฯ: ดวงตะวัน.
- ศิริพร มณีชูเกต. (2559). โลกทัศน์ของคนอินโดนีเซียจากภาษิต. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้*, 4(2), 62-78.

ศิริมาลย์ ศรีใส. (2541). *การศึกษาเชิงเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างศีลธรรมและกฎหมายในจริยศาสตร์ของ ค้านท์* (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหิดล.

เสฐียร พันธงชัย. (2527). *ศาสนาเปรียบเทียบ เล่ม 2*. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.

Hobbes, T. (1967). *Leviathan*. ed. By Richard S. Peters. New York: Collier Books.

Patrick H. S. (1967). *Religion and Morality: Encyclopedia of Philosophy Vol.7*. New York: Macmillan and the Free Press.

Pojman, L. (1998). *Philosophy: The Pursuit of Wisdom*. (2nd ed.). California: Wadsworth.

Robbins, S.P. & Coulter, M. (2005). *Management*. (8th ed.). New Jersey: Pearson Prentice Hall.